

UNITÁRIUS JÖVENDŐ

Egyháztársadalmi, hitéleti és missziói célokat szolgáló lap.

Felelős szerkesztő: Kovács Lajos brassói lelkész-esperes.

Megjelenik minden hónap 20-án. Előfizetési ára Romániában évi 100 lej. Magyarországon évi 4 Pengő. Más országokban ennek megfelelő összeg.

Dávid Ferenc emléke.

Dávid Ferenc ma.

Nagy lelkek társaságában lenni, olimpiai élvezet. Közlebből egy Brassói tanulmányomban ezt a tételt állítottam fel: A nagy lelkek hatása örök. Dávid Ferencre alkalmazva ismétlem: a nagy lélek hatása állandó és örök.

Életében kortársai ellenállhatatlanul hallgattak szavára, ha követői, ha ellenfelei voltak. Varázserő volt hangjában, beszédében. Hatvan beszédet adott ki s mindenik egy új reformátor, új Dávid Ferenc. Ez a hatalmas szónoki megnyilatkozás erősebb és tartósabb volt a dévai várőrön falainál.

E nagy lélek közöttünk jár és hat Erdély bércei között. Van-e, ki a nevet nem ismeri Erdélyben és Magyarországon? Van-e olyan unitárius ekklesia, melyben az ő neve körül nem volnának egyesülve a lelkek mivelésére, a szívek nemesítésére?

El tudom képzelni, hogy ez a név bizonyos új gondolatokat ébreszt fel, nemcsak abban, aki róla elmélkedve felolvast, vagy szaval, hanem minden jelenlevőben.

Képet festünk magunk elébe. Látjuk a tordai szónok kinyújtott kezét úgy, amint a művész elképzelt. Vesszük észre, hogy a fejedelem nyugodt elmerengésben meg van elégedve papjával. Az udvari orvos Blaudrata állva tapsol örömeiben, a tudós Heltai boldog, hogy a bibliát szép anyanyelvünkön megszólaltatta; a fejedelem mellett áll az apród és előre hajolva a föld felé néz az ifjú Báthori, mintha őt csak a jövő érdekelné!

A főurak, a székelyek és szászok csoportja bámulva hallgatja a szónokot. Igazat adnak neki, mert a szentírásból ők is olvasták amit Dávid oly tüzzel szónokolt: a hit pedig Isten ajándéka. Ez az égből jövő, égbe szálló ige köti egybe a földet a mennyivel. És a ki hiszen boldog földi életében, bizvást számít az égi ajándékokra.

Ha lelki szememmel végig szemlélem a testi szemem előtt annyiszor megjelent városi és falusi Dávid-egyleti összejöveteleket, mindig az ő neve tündöklök a hit isteni fényével. És nincsen, aki sajnálná tőle azt a dicsőséget. Az egykori ellenfél utóda, megengesztelődik

s igyekszik jobb és igazabb lenni a múltnál. Aki igaz unitárius, boldog, hogy törtön után új fény támadt, mert a lelket meg nem ölhetik.

A Dávid lelke tűz oszlopként emelkedik fel a magasság Istenéhez. Én látom, én hiszem, hogy nekem ebből a tűzből, bárcsak egy szikrához, öröklött jogom van. Tudom, hogy vele és általa hiépítő lehetek, hiépítő vagyok, családomban, a templomban, mert az ő lelke éltető.

Ennek a léleknek társaságában lenni, olimpiai élvezet. Ott leszek a test halála nspján, november 15-én, mert fel akarok támadni, mert újra akarok élni az ő hitében: egy az Isten.

„Ki nem oltá három század,
Régi fényenél új fény támad.
Meg ne szűnjék dal és ének

Dávid Ferenc emlékének!” (Nagy L.)

Dr. Boros György.

1939. November.

A kegyeletos megemlékezés nagy napja közeleg. Nov. 15. A vallásalapító Dávid Ferenc halálának évfordulója.

A hit és igazság vértanújának gigászi alakja meg-elevenedik. A várőrön mohos, nyirkos falai képzeletünkben dicsfényben ragyogva jelennek meg. A szellemóriás hatalmas alakja előtt parányi, kis utódok állanak.

Az élet megszűnt. A beteges, öregedő test elsenyvedt a törtön penészes levegőjében. A nagy gondolat, a hallhatatlan szellemi alkotás megmaradt. Él közel 400 év óta. A mi hitvallásunk. Az unitarizmus.

Győzött akkor is, mint előtte és utána annyiszor: a hatalmi szó. Győzött a féltékenység gyáva módszere. Győzött az igazság rovására, melyet az ész és meggyőzés fegyvereivel elhallgattatni nem sikerült. Győzött, de csak a múlandó test felett. A hallhatatlan lélek, a szellem kincse ma is közöttünk él.

Ma is ez ad hitet. Megnyugtató hitet. A józan ész, az emberi logika bástyáival körülépített hitet, melyet nem rágott, és nem rághatott ki az idők vas foga. Mely

nem hátrált és nem félt soha a haladó kultúra vivmányaitól. Nem is félhet, mert Dávid Ferenc a lelkiismeret szabadságának gránit pilléreire építette.

Mi utódok emlékezünk. Évente. Hivatalosan. Szokásból.

Ez a megemlékezés lehet pusztá formáság. Lehet egy naptári évenként visszatérő összejövetei alkalom. De lehet megifjodás, az öntudatraébredés, az átértett kötelességtudás, a cselekvésrekész akarat és elhatározás méltó kútfeje.

Csak ilyen megemlékezés lehet egyedül méltó ahhoz, aki nekünk az unitárius hitben lelkiismereti nyugalmat és biztonságot adott.

A hatalom vak birtokosai kik a gyászos nov. 15 én megnyugodott lélekzettel vették tudomásul, hogy a hitviták legyőzhetetlen vezérétől nem kell többé tartaniok a feledés évszázados, szürke homályába vesztek. Eltűntek. Eltűntek gyávaságukat bámuló kortársaikkal. Igazság érveivel szemben az ököl jogát nem szoktuk dicsőíteni. Örökkévaló maradt ellenben az a szellemi alkotás, melynek védelmében Dávid Ferenc vértanuhalált szenvedett, hogy nekünk gazdag örökség nyiljék.

Ránkhagyta az élet összes szellemi kincsét. Ránkhagyott egy olyan hatalmas örökséget, melyből mindenki részesülhet széles e világon. Ez kifogyhatatlan. Elhasználhatatlan. És mégis életet ad a hitigazságért szomjazó 100 ezreknek.

Dávid Ferenc a szellemi nagyság tipikus megtestesítője. Családi, társadalmi előítéletektől, korlátozásoktól mentesen, isteni adománnyal a fejében tör magának utat az élet harcában. Meglátja a két igazságot: a szabad lelkiismeretet és azt, hogy „a hit ajándéka“. Szellemi harcában ezek a fegyverei, de egyben ezek türelmetlen, folyton kísérő, üző szellemei is. Nem hagyják nyugodni a kényelmes, körülrajongótt, megtiszteltetést, jólétet biztosító hatalmi állásban. Csak akkor nyugszanak meg, amikor vést és vihart verve maga körül, homlokán a vértanuknak hallhatatlanságot biztosító babérával győzött. Kiharcolta az unitárius Istenhitet.

Kiharcolta és örökségül hagyta ránk, kik ma róla emlékezünk.

Van-e, lehet-e méltóbb tisztességadás annál, mint ha az erdélyi történelem egyik legnagyobb szellemi harcosának emléke előtti hódolatunkban élő példával hirdethetnők, hogy hivek maradtunk Ő Hozzá!

Hivek maradtunk buzgóságban, egyházszeretben, összetartásban. Hogy nem lepte be a gyom azt az egyenes ösvényt, melyet Ő jelölt ki számunkra. Hogy győzni engedték, győzelemre segítették azt az igazságot, melyet a szabad lelkiismeret jelölt ki.

A nagy vallásalapító óriás szellemalakja előtt szürke, parányi utódok állanak. Ez mentség lehet.

Unitáriusok! Erősségünk volt és maradt minden időkre: a lelkiismeret szabadsága. Ez legyőzhetetlen, összetörhetetlen fegyver. Ne ejtsük ki a kezünk közül. Csak annak a birtokában, csak annak a védelmében tudunk felemelt fővel állani a Dávid Ferenc szellemi nagysága előtt.

Dr. Szent Iványi Gábor.

Dávid Ferenc.

(Ahogy én látom.)

Dávid Ferencről eredeti arckép nem maradt reánk. A tordai vallásszabadság képén látható alakja és arcának vonásai a művész képzeletének az alkotásai. Azért ha a kiváló reformátor alakját meg akarjuk jeleníteni, vagy elfogadjuk azt, amit a művész fantáziája teremtett, vagy a saját egyéni elképzelésünkkel alkotunk magunknak ujat. Ilyenformán vagyunk lelki arcképével is. Mert amennyire tisztán állanak előttünk vallási nézetei fennmaradt gazdag irodalmi hagyatékában, éppen annyira fogyatékosak egyéni sajátságaira vonatkozó tudósításaink. Ez az oka és magyarázata annak, hogy a hányan foglalkoztak vele, annyiféle jellemzést adtak egyéniségéről. Voltak, akik „ujságvágyónak“ mondták s ez a vágy vitte volna állandóan a vallás újabb területeire. Mások meg „ingadozó jellemet“ tulajdonítottak neki s ezért nem tudott megállapodni egyetlen hitrendszer mellett sem. Mások meg „összeférhetetlen“ természettel vádolják, aminek igazolására szerencsétlen [családi életére hivatkoznak. Sőt „utánzóknak“ is mondják, aki tudományát a Servét és Socinus irataiból merítette. Mindezek vagy az emberi képzelődés vagy a rosszakarat és elfogultság szüleményei.

Vajjon *ujságvágyó* az, aki a fejlődés és haladás útján feltartóztatlanul megyen előre; akit az igazság szomja állandóan éget, ami miatt sem éjjel sem nappal nincsen nyugodalma, aki le tud mondani a világi élet minden örömről, hogy lelke szomjuságát kielégítse?

Vajjon *ingadozó* az, aki nem törődve a reá irányított rágalom nyilakkal, bátran halad előre a cél felé; aki elhagyva diszes püspöki székét, elszánt akarattal száll szembe az elébe tornyosuló akadályokkal; aki meggyőződése igazságáért vállalja a mártir-halál minden gyötrelmét és keserűségét? *Összeférhetetlen* volt az, akit állandóan barátok serege vett körül, akik követték legveszedelmesebb lépéseiben; akit Erdély népe, mint bálványát tisztelte és szerette s követte reformatori útján a katolicizmustól az unitárizmusig. És *utánzó* volt az, aki kezében a bibliával olyan vallási igazságokat hozott felszínre, amelyeket a századok viharai régen eltemettek volt s amelyek az emberi lélek legőszin-

Magyar Általános Hitelbank

fiókjai:

Braşov,

Timişoara,

Oradea

több vallási szükségleteit elégítik ki, amelyeket, ha kora nem is tudott felfogni, de ma két világrész hívőinek vallási meggyőződése teszen bizonyosságot mellette?

Én Dávid Ferencet úgy látom, mint a mély érzésű vallásos embert, aki korának elfogult vallási nézeteit a józan kritika rostáján igyekezett megtisztítani; mint a reformátorok reformátorát, aki nem elégedett meg az egyház külső javitgatásával, hanem leszállott a hit titkos mélységeibe; aki széttörte a százados dogmák külső burkolatát, hogy csirát hajtson, szárba szökkenjen és gyümölcsöt teremjen a bennük elrejtett vallási mag. Ugy látom, mint egy Istentől ihletett prófétát, aki kortársai lelkét megmozgatta s ez által a jövő fejlődés útját megmutatta. Ugy látom, mint egy keresztény hitvallót, aki Jézus tanításaiból merítette a kereszténységet, amely mellett életével és halálával bizonyosságot tett. Ugy látom, amint egyházalapító püspököt, aki nem külső szervezettel, aki nem jogi törvényekkel vetette meg az egyház alapját, hanem a hit erejében tette le azt az egyetlen fundamentumot, amely minden egyháznak megingathatatlan szegletköve.

Vári Albert.

Állítsunk emléket Dávid Ferencnek!

Bárki részéről tévedés lenne, ha azt hinné ezen rövid elmefuttatásról, hogy ebben akarom Dávid Ferenc emlékét megörökíteni. Ezt megcselekedték mások énelőttem és nem is egy szűkre szabott felolvasás, vagy újságcikk keretében, hanem egész könyvben. Azonban könyvek sorsa is feledés, elmulás, vagy egy könyvtári állványon való porosodás. Dávid Ferenc emléke nem is róla írt könyvekben él s talán nem is csak a róla elnevezett egyes nevében, életében és történetében, hanem inkább abban az egész unitárius vallásban, unitárius egyházban, mindenütt a nagy világon, hol a lelkiismeret szabadságában a szív ahhoz és úgy imádkozik, a mint a nagy Názáreti tanította s a mint annak módzatait Dávid Ferenc is életével, tanításaival és halálával is megbizonyította.

Biztosítást a legelőnyösebben az

Első Romániai Temetést Biztosító

R. T.-nál köthet
(ezelőtt G. SZÁVA és A. SZÁVA)

Brassó,

Welss Mihály-utca 35 szám.

Mégis azt hiszem, hogy helyesen választottam meg irásom címét, amikor annak a legelejére azt írtam: Állítsunk emléket Dávid Ferencnek!

Ha én most Dávid Ferenc életének és munkásságának méltatásához kezdenék, azt tenném, a mit mások már rég megtettek előttem. Nem célozom tehát életrajzot írni, nem akarom hitvitáit sem ismertetni, azokon mi már rég túl vagyunk! Mégis messze vissza kell mennem, hogy kitűzött célomat elérhessem és eszmémnek az egész unitáriuságot és minden szabadelvű vallásos gondolkozót megnyerhessek tengeren innen és tengeren túl.

Dávid Ferenc, — a történet írói szerint, — az 1578. — dik évben március havában közzsinatot tartott Tordán, melyen 322 pap jelent meg s amelyen az egyház közönséges hitvallása megállapított. A zsinati határozatok első pontja szerint szabaddá lett a zsinat által el nem határozott bármely hittani kérdésről vitatkozni anélkül, hogy ezáltal az újítók ellen hozott országos törvények ellen vétenének. Miután Dávid Ferenc is nyilvános beszédek tartott Jézus imádása, vagy nem imádása felől, sőt házi körében, bizalmasai, a többi papok és segédpapok jelenlétében is szólott ezekről, ez buzditólag hatott a vele egy nézeten levőkre és mozgalomba hozta az új eszméket. De nem aludtak ellenfelei sem, élükön Blandratával, ki Dávid Ferencet saját házában kémekekkel vette körül, kik minden szaváról, minden vitájáról hiven értesítették megbízójukat, sőt az ártatlan és lényegtelen dolgok, viták és tanítások anyagai közé olyanokat is elegyítettek, a mit ellenségei még inkább elferdítve terjesztettek az udvar elé.

Dávid Ferenc ismerte ezeket az ellenfeleket, igyekezett is velük szemben óvatos és tartózkodó lenni, de többre becsülte a megismert igazságokat és egyháza jövőjét, mint a saját nyugalomát, vagy akár életét is. A megindult lavina fokozódó rohanással sietett a végkifejlés felé. Egyik zsinat a másikat követte, melyek mind több és több adatot szolgáltatottak Dávid Ferenc ellenfeleinek, míg végül a fejedelem is engedett a jezsuiták és az árulók nyomásának s Dávid Ferencet saját házában őrizet alá vétette, majd a gyulafehérvári országgyűlés elé állította a már halálos beteg és gutaütött püspököt az ország törvényei ellen elkövetett vétkeiért, a hitújításért, mert azt tanította, hogy Jézus nem Isten s őt imádni épen ezért nem is kell.

A megismert igazságért mindhalálig harcra kész lélek szemben találta magát a hiúság és nagyravágyás ördögével és megütközött vele. A győzelem felől nem lehetett kétség. Az igazság mártirja magára maradt. Az álnokságnak a fejedelmi hatalom is segített. 1579. június 1-én megjött a parancs, hogy kemény őrizet alatt vigyék Gyulafehérvárra az országgyűlés elébe. A kiket illetett, a parancsot teljesítették. Dávid Ferenc már sem kezét, sem lábát nem tudta mozditani, félholtan szekérré tették. Csaknem ez egész város fájdalmas könnyhullása kísérte a szeretett lelkipásztort utolsó útján. Már

alig tudott beszélni, alig tudta e pár szót kimondani: „Isten veletek, engem többé nem láttok!” És nem is látták! Örökös várfogságra ítélték. Ellenfelei bevégezték a mit elkezdtek. Dávid Ferenc elesett, de estében is az volt óhajta, hogy azért senki meg ne botránkozzék, ha őt elítélik; „a világ meg fogja látni és valósággal tapasztalja, hogy egy az Isten, aki egyedül akar Isteni tisztelettel imádatni!” Az ítélet kimondása után harmad nappal Dávid Ferenc a dévai várba vitetett holtiglani fogságra.

Ellenfelei megszabadultak a nagyratörő lélek vilá-gosságától és most már gyors tempóban siettek elho-mályosítani a Dávid Ferenc által elért eredményeket, az egy Isten tiszta imádatát; igyekeztek visszaformálni az unitárius hitelveket, ami a megfélemlített tömegek és papság ingadozó magatartása miatt sikerült is. Lega-lább időszerűleg sikerültnek látszott.

Ezalatt pedig a dévai várban minden nap köze-lebb jutott sirjához az a nagy és nemes lélek, mely elsőnek vivta meg ezen a földön a hit és lelkiismeret szabadság vértelen forradalmát. Elesett a nagy hős az ellene vetett gáncsok következtében, de estében is nagy maradt és a benne lakozó lélek soha meg nem tört. Ez a nagy lélek tette őt képessé arra, hogy fél-holtan is dacoljon hónapokon át a halállal s még börtön cellájában is hitfelfogását védelmezze a kemény falba vésett elegiájával. „Kétszer tiz évig szolgáltam így ir. a hazát s hiveségemet így sokszor bebizonyítottam. Ha kérde, mi a vétkem, miért jöttem hazám előtt gyű-löletbe? Az, hogy egy s nem három Istent imádtam. Kegyességem, mely az Istent nem engedte sokszorosí-tanom, bűnökké lett. Hogy a részek nélküli egészet szét nem osztottam s a végest a végtelennel összeza-varni nyelvem nem bírta; hogy a szülöttet féltem az örökkévalóval felcserélni; hogy elmémet rabbá tenni, a hamisat igaznak hinni nem bírtam.... hogy az igazat kimondtam, a nem igazat tagadtam... Ezek az én bü-neim, ez az én istentelenségem, ezek az én boldogta-lanságom okozói. Ezért érdemeltem büntetést, a min a késői kor bámulni fog, melyről hiszem, hogy tisztább hitet fog vallani... Adja Isten, hogy térjen vissza ismét az igazságban való régi állhatatosság, a földet igazgassa ősi jog és törvény! Mi most rabbá téve elménk józan sugallatát, tévtanokat tartunk igaz hitnek...”

Aztán elnémultak a beszédes ajkak, a nagy szív megszűnt dobogni, az ökölboszoritott kezek lehanyat-lottak, a dévai vár rabja megszűnt élni. Legalább is úgy látszott azokból a jelenségekből, melyek abban az egyházban a halála utáni időkben mutatkoztak, mintha Dávid Ferenc nem is lett volna annak alapítója, mintha hiába halt volna meg hitéért. Sem kortársainak, sem az államhatalomnak nem volt szüksége rá, hogy feltámad-jon. Sokkal mélyebb sirt igyekeztek ásni szellemének, nevének és emlékének, mint lehetett az a sir a dévai vár környékén, melyben megkinzott földi porrézeit pi-henni tették. A néplélek is erőtlenebb volt, a ragasz-kodás és méltánylás ingatagabb, mintsem azt, kit any-nyira szeretett és kiért csak nem régen annyira aggódott

s kiért annyi titkos és nyílt könnyet hullatott, nyíltan mesterének merte volna vallani s mély hitében követni tudta volna. De az a hálátlanság, mely népénél vele szemben oly hirtelen nyilvánult meg, inkább az erőte-lenség és ingatagság, a váratlan tragédia hatásának eredménye volt, mint szívből és lélekből eredő rossz-akaraté. Mert a nép azok körül szokott tolongani, kik az élet szinpadán mozognak; azokat bálványozza, kik a hatalommal szemben sikeresen harcolnak. De mihelyt leszállanak szinpadukról, mihelyt megtört varázshatal-muk, a bámuló tömeg is, hite s reménye vesztetten menekül a büvököréből, s csak miután eszmélni kezd az eljátszott tragédia nagy jeleneteire s mikor tudatára éb-red lelke elveszett kincseinek, akkor veszi észre és ak-kor kezdi érezni, hogy milyen hideg és közönyös volt viselkedése a hőssel szemben s kezdi visszakivánni azt. Hányszor kötötte fel már hálás kezekkel a késő mara-dék alvó porok emlékét s hány emléket emeltek késő századok a kortársak szégyenére?

A meghaltak iránti hódolat annyira természetes, mintha valami titkos összeköttetése volna a lelkeknek, mely nemzedékeken áthúzódva előbb-utóbb kimutatja az érdemiránti tartozását. Ez az, a mi összefogja az embe-riség történeteit. Akár polgári, akár egyházi és vallási viszonyainkra eszmélve, a régen elmúltak szellemét szok-tuk idézni, hogy áldja, vagy átkozza a megdicsőült vagy elkorcsosult késő maradékot. Bele van ez szöve emberi mivoltunkba s hisszük, hogy ilyen uton lefizet-jük sok tekintetben teljesítetlen maradt tazozásainkat s azt a hálátlanságot, mellyel az élőket kinozzuk, helyre hozzuk a holtak iránti tiszteletben. E földön örökös veszekedésben és kocódásban élünk s egymást a sirok felett mégis elsiratjuk. Beomlani hagyjuk a temető dom-bokat és elkorhadni a siremlékeket s azután édes visz-szaemlékezéssel keressük fel azokat, megbánva hideg-ségünket, forró könnyekkel mellengetjük a kihült poro-kat. Nem egyszer fordult elő az emberiség történetében az a hódolat, mellyel Dávid hazájának visszaszerzi Saul holttestét, Cinon haza szállítja Áthénbe Thezeus csont-jait, a francia nép Párisba viszi egykor félistenként imá-dott, majd száműzött császára, Napoleon földi marad-ványait, az olasz nép hazaviteti idegen földön elesett hősi halottait, a magyar nép hódolattal őrzi a szent Jobbot s hány templomunk egy-egy régi nagyságot, ré-gi dicsőséget.

De az is elég gyakori eset, hogy a holtak iránti hálátlanságból is sokat ad át egyik nemzedék a másik-nak. Megszámlálhatatlan sirok fedeznek egykor imádott földi nagyságokat a nélkül, hogy az utódok tudnának

Vásároljon az
ELEKES
könyv és papírüzletében.

róluk valamit. De még mi magunk se tudjuk, hol fekszenek minden őseink, hová temették őket, hol hányódnak tetemeik. Itt nem is kell messze utálnom, csak a nemrégiben lezajlott világháborúra, mely ismeretlen hősök csonthalmaival népesíté be a földet. De mégis úgy tetszik, hogy a mi az érdemnek elvitathatatlan sajátja, azt nem lehet örökösen visszatartóztatni s a mit egyik nemzedék megtagadott a holtaktól, azt lefizeti a másik. Bár sokszor örökösnek látszik a feledés, mélynek a hallgatás, de mikor az emberiség lelkét megihletti a multnak lehellete, mindig ébredése lesz méltatlanul bemohosodott sírok rég elfeledett nagy szellemeinek.

Barmint kiáltja az érzéketlen, hogy a meghaltak semmit sem tartoznak reánk, azért mégis úgy van, hogy a holtaknak az élőkkel s az élőknek a holtakkal nagy számvetésük van. Előttünk kanyarog az idők nagy folyama, tajtékozó hullámain emberi működések és megbizatosok darabjai, királyi szék roncsalékok és kunyhó romok, okos és bolond, egyszerű és nagyszerű dolgok uszkálnak egymásba ütődve. E lebegő életsorsokat lesve a parton emberek tömege tolakodik szüntelen egymással, egyik sirva, a másik kacagva nézi e sokat jelentő hánykodást. Távolról mások közelednek, egyik futva a másik ballagva siet, egyik elcsúszva, a másik rajta mászkálva, tépik, marcangolják egymást s e jelenetek felváltva követik egymást, mialatt a halál, e jégszivű révész ingó hajóján még ingóbb habok felett merészen evezve az egész társaságot a tulsó partra szállítja. Innen és túl kesergő imák és átkok, bucsu sohajtasok és lelket rázó sikoltások s gunyakacaj jaj szókkal vegyítve hallszanak. Koporsók körül fátyolos sereg hullámszik, gyászruháin a hízledés könnyeit csillogtatva; a halotti harang kesergő tremolája szabja ki a szomorú lépteket, míg éj száll alá s elfedi e zavaros képeket, melyek rendszerint a mi életünk képeit tüntetik fel s melyekből megtanuljuk és megismerjük a mulandóság törvényét és hozzá szoktatjuk magunkat a halál gondolatához.

Ez emlékeztető élettörténések visznek minket közelebb a meghaltak emlékéhez és az elhunytakra való emlékezés nem egyszer támasztott már fel rég elfeledett halottakat és a sírokból kikelt életpéldák nem egyszer adtak szerencsés új irányt nemzetek életének és munkálkodásának. A mindennapi élet tülekedéseiből örökös elhidegülést lehetne kimagyarázni, mely e földi életben olyan képet mutat, mely szomorú árnyékát a síron túl is kiterjesztettnék láttatja és mégis nem így van. Talán azért, hogy e földi életben elkövetett tévedéseinket helyrehozhassuk, vagy azért, hogy a halál után egészen

függetlenül állunk egymás mellett, de annyi bizonyos, hogy kiolthatatlan sóvárgás köt a halottakhoz s az életet nem ismeri az, ki előtt ismeretlen az élőknek a holtakhoz való viszonya. Hisz mily édesen andalgunk mindig a temetők árnyas fái alatt, mily otthonosan érezzük magunkat a sirkeresztek birodalmában, mint a multak emlékével táplálkozó utas pusztai városok romjain s elmúlt idők szomorú dűledékein. Szent mindenütt a hely, melyben megbecsülésre méltó porok fekszenek s minden ilyen helyhez vallásos megihletődéssel közelítünk s ez a megihletődés a mi tiszteletünk adójának leróvása.

Ilyen érzelmekkel és gondolatokkal eltelve lebeg át lelkem Déva várának omladékai felett s lép be abba a cellába és keresi azt a jeltelen és emléktelen sirt, hol egykor nagy reformátorunk küzdelmei után megpihent s kiengesztelődött porrészei végső nyugalmat találtak. Érzés nélkül ne lépünk a holtak birodalmába, megszegyenítve riasztanának vissza a földi érdekektől megtisztult árnyékok. Tépjük össze a gyászfátyolt és törjük el a kesergő lantot, ha nem az érdem iránti köteles tisztelet vezet a halotthoz. Illessük kiméletes kézzel és ne zavarjuk nyugalmaát annak, ki a másét sohasem zavarta; meg ne bántuk őt közeledésünkkel, ki másét soha bántani nem akart; ne legyen keresésünk oka hivalkodás, mert nagy szelleme azt soha meg nem bocsátaná!

De mégse, ne tegyünk egy lépést se a halottak között, hisz nem az elmulásnak vagyunk élő szobrai, hanem az alkotó életnek tette hivatott munkásai. Ha tehát letettük jel és emléktelen sirjára a kegyeletes megemlékezés hála-koszorúját, ne zavarjuk tovább megkínzott halottunk nyugalmaát. Jöjjünk vissza az ő városába, az ő népe közé, mely szeretettel és jóreménységgel várja vissza diadalmas lelkipásztorát a gyulafehérvári gyűlésről, a nyertes hitvitáról. Ott gyülekezik a tordai úti kapunál, zöld lombbal, virággal a kezében, mint a bethániai úton hozsánnázó tömeg, hogy diadalmas vezérének diadalmi ünnepet rendezzen, az ékes-szólásáról híres, vitakészségében félelmetes lelkipásztorának. Ott áll a kerek kő a kapu belső oldalán, pihenő az az őrtálló katonának, szegletnek köve, fundamentumnak köve az az egyházépítő nagy reformátornak. Most ott áll rajta és szónokol, népe áhitattal hallgatja, jóreménységgel, hittel és bizalommal követi, vállain viszi a nagy templomba, mely attól a pillanattól az egy igaz Istent imádók otthona lett. Hallgassuk az ígét és elmélkedjünk, emlékezzünk és ne feledjünk!

Elméledjünk először arról, hogy leróttuk-e hálánkat a mi nagy reformátorunkkal szemben, vagy sem? Elég-e az hálánk kifejezésére, hogy általa megreformált vallásunkat követjük, abban a szellemben követjük-e, mely őt hevitette s mely szellemben ő hirdette? Elég-e az, hogy mint hálás utódok, vallás-erkölcsi együletünket az ő nevéből neveztük el? Eleget tettünk-e magas szellemének, hitéért mártir-halált halt nagy lelkének azzal, ha naponta emlegetjük nevét? Igaz, hogy Dávid Ferenc nem azért munkálkodott, hogy kőbe, érbe vessék emléket, alakját, minthogy nem azért munkálkodtak a

Az előnyösen ismert

„TELLMANN“-féle

szabó üzlet Baritju (Lópiac) u, 12. szám pontos kiszolgálás mellett mérsékelt áron minden e szakmába vágó munkát kifogástalanul végez.

többi nagy reformátorok sem. Mindeniket az igazság, a benső öntudat ösztökélte a jézusi apostolkodás áldozatos, sőt önáldozatos nagy munkájának végbevételére. Dávid Ferenc is azt érezte, mit egyik nagy fia nemzetünknek így fejezett ki:

*Márvinyszobor helyébe, ha fennmarad nevem,
Eszméim győzedelme legyen emlékjelem!*

Ez az emlék pedig fennáll és fog állani akkor is, mikor más emlékjeleket az idő és a földi hatalmaságok letörölnek. Mégis azt mondom, hogy állítsunk emléket Dávid Ferencnek, ki a vallásszabadság nagy igéjének diadalrajuttatásában megelőzte a világ minden kulturált nemzetét! Egyszer láttam s talán ma is megvan egy tervrajz és egy felhívás, hogy építsük fel a Dávid Ferenc kápolnát, vagy templomot Déva várán. A terv szép volt, de nem fejezte ki azt, amiben minden unitárius lélek megnyughatót volna.

És itt vetődik fel a második elmélkedésre való alkalom: Mikor volt nagyobb Dávid Ferenc, a tordai úti kapunál levő szeglet kövön, vagy Déva vára börtönében? Akkor, amikor a jezsuiták azt mondhatták: „Mit használtok: ime mind az egész nép követi őt?!“ Vagy akkor, mikor övétől elszakasztva, hiveitől elhagyatva, a börtön lakás tétlenségére kárhóztatva imádkozik élete végórájának eljöveteleért?! A dévai börtön soha meg nem szülte volna az unitárius vallást, ha az a tordai úti kapu melletti kerek kő nem lett volna az unitárius vallás szegletkövévé.

Dávid Ferencnek emléket szülővárosában, Kolozsvárt kell állítani azon a kerek kövön, melyről az unitárius vallás megkezdte hódító útját. Torda János Zsigmond szobrát érdemli meg, — Dávid Ferencnek Kolozsvárt kell emléket állítani! Jöjjenek a világ unitáriusai, kik annyiszor jönnek az unitárius vallás bölcsőjéhez Erdélybe és együttes erővel állítsunk Dávid Ferencnek emléket Kolozsváron!

V. Nagy Dénes Iara.

Látókörmérték.

Ez a fogalom az arcisme szabályai szerint egy nagyobb területen való biztos tájékozódási emberi képességet jelent. Az emberi képesség egy olyan nagyrészen rajtunk kívül álló adottság, melynek százalékokban kifejező tárgyi mérőeszköze nincsen. Mégis az emberi tények az életmegnyilvánulások különböző változataiban módot nyújtanak arra, hogy elvontan értékeljük egymást s ezen elvont értékelésünk alapulvétele mellett mi magunkat s egymásközött úgy helyezük el, mely elhelyeződésből kár ne szármassék a minket összetartó és éltető közérdekre azon a címen, hogy valaki közülünk képességeinek határain túleső hivatali állást tölt be.

Az emberi gyengeségek, a tömeglélek szándékosan téves irányban való fejlesztése, sógorság, komaság, rokonság, egynívójúság, materializmustól való nem szabadulhatóság igen sokszor olyan helyzetet teremtenek, amely minden kétség nélkül bármely közéleti érdek rovására könnyelődik el. Hiába igyekszünk aztán ezen az eltolódáson egyhamar segíteni, mert hiszen azok a terhős jelenségek, körülmények, látókör hiányok, amelyek ezt a helyzetet teremtették nem képesek magukat olyan rövid idő alatt kiélni, mint az összes életeltek figyelembevevésével kialakult s helyesnek tudott irányzat.

Amennyiben a törvények rideg rendelkezéseit, a közvélemény hatékonyságait, az összes emberi közérdek hamisítatlan pilléreit össze tudnók gyűjteni tizparancsolatban, akkor is csak úgy tudnók a két irányzat közötti súlyos különbségeket megszüntetni, ha minden egyes esetben elmaradhatatlanul felelőssé tennők azon irányzat képviselőit, akik nem tudva számolni a következményekkel meglátási tehetségük hiánya folytán, akár szellemi, akár anyagi értelemben az általános emberi közérdeknek kárt okoztak. Ez az állapot vezetne el minket embereket ahhoz a helyesnek vélt irányzathoz, mely szerint „ne sutor ultra crepidam“.

I.

Talán nem fogja senki vitatni azt, hogy a fejlődésért, a kulturális haladásért kínos fájdalokkal, véres verejtékekkel kell fizetni. Nemcsak a kulturális haladásért, hanem ezeknek a kapott fokon való megtartásáért és vissza nem csuszhatásáért is emberi idegeket, emberi életet vagyunk kénytelenek feláldozni csak azért, hogy a minket megöröklőktől sűrű szemrehányást ne kaphassunk, tehát mennyivel több áldozatot kell hozunk azoknak (fejlődés, kulturális haladás,) előbbreviteléért. A történelem nem hazudik, amikor megállapítja azt,

Kalap üzlet Weiss M. ucca 33. szám alatt

Férfi kalapok és sapkák

a legjobb anyagból a legújabb divat után kaphatók! Kalap tisztítást, formálást és festést a legújabb divat után vállalom. A n. é. közönség szives pártfogását kéri

Csiszár Béla.

Boldog és szerencsés csak úgy lesz;
ha Csiszártól kalapot vesz!!!
Ma a boldogság nem drága

150 lejtől kezdődik.

hogy kik őrizték meg a mi javunkra a humanista kulturát. Most már láthatjuk azt, hogy a történelem nem tévedett, amikor holtbizonyosra hagyta ránk, miszerint voltak nemzetek, voltak vallásfelekezetek, melyek ezer sebből véreztek, de ugyanakkor a faji, a vallási kulturát megtartották nekünk azon szigorú célból, hogy azt mi őrizzük meg, sőt fejlesszük tovább.

Mi tudjuk ezen sorok írásánál, hogy a haladó eszmék hordozói a legnagyobb valószínűség szerint nem fogják megérni eszméik diadalát, de azt is tudjuk, hogy az igazi szellemi ember nem követhet más életelvet, mint amit Nietzsche tűzött ki: „élj veszedelmesen“.

Kepler nem esett kétségbe azért, mert arra való eszköze nem volt, hogy tudását tökéletesíthesse, hanem egyszerűen kalendáriumokat szerkesztett önfentartása végett addig, amíg a látcsövet feltalálhatták.

Mi kövessük minden veszedelmeken keresztül ezen élet elveket addig, amíg a lehetőség meg van adva nekünk arra, hogy egyházunk szolgálatában állhassunk.

II.

Elgondolásainknál nem felejtettük el szemelőtt tartani Dr. Ferenczy Géza főgondnokunk megállapításait, melyeket „Jövendők“ c. cikkében sorolt fel s melyeket elfogadunk. Azért vagyunk kénytelenek elfogadni, mert országos és egyházi közéleti meg — és átélései folytán nem csalódhatott ezen iránymutatásaiban. Azért vagyunk kénytelenek elfogadni, mert egyházunkat változott viszonyok között két évtizeden keresztül vezette, irányította, amely közéleti tevékenysége sok bepillantást engedhetett Neki abban a kérdésben, hogy miként lehet egy egyházat vezetni helyesen az állam és egyház viszonylatában felekezetközi és egyházközi viszonylatban. Biztos tudomást szerezhettek arról, hogy egyházi életünkben kik lehetnek azok, akik rendelkeznek azon egyéni s akár született, akár szerzett tulajdonságokkal, akik hivatottak lehetnek vezérlő szerepre, vezéreszmék megteremtésére és az unitárius szellemi és anyagi birtokállományaink megőrzésére és olyan megizmosítására, amilyent a körülmények engedtek. Ezek mind valóságos tények, melyeket a már vázolt látókörünk mértékével állapíthattunk meg.

III.

Ha pedig elfogadjuk, kívánnunk kell azt, hogy egyházi életünkben következzen be egy olyan változás, amely ki fogja váltani a további balrahaladás eléggé nem fájlaható folyamatát, amely ki fogja váltani a jobbra való húzódás lehetőségeit.

Magában abban a szóban, hogy egyház-

vezetés, egy olyan hatalmas tartalom pompázik, melynek kifejtéséhez egy újságcikk nem elegendő. Annyit azonban már most megállapíthatunk, hogy az egyházvezetés művészete feltételezi a szellemi és anyagi élet kölcsönös és el nem maradható összekapcsolását. Az anyagi életfolyamat nem nélkülözheti a szellemi élet folyamatát, a szellemi életfolyamat nem nélkülözheti az anyagi élet folyamatát. A kettő együtt él vagy bukik a jelen huszadik század eddigi szemléltetései szerint. Azért mondom ezt ezen mondatszerkezettel, mert még sok idő után elkövetkezendő századok, amikor az ember akkor is tanul, ha nem fizetik meg s akkor is megélhet és megállhat az ember saját társadalmában, amikor és ha nem tanul.

Amint már bevezetőnkben érintettük, látókör nélkül hosszú és széles területen csak nagy kárral lehetséges mozogni. Erre a látókörre tehát, aki vezetni akar, élesztőhatású szüksége van. A látókör ezuttali fogalmi köréhez tartozik a születettség, annak kifejtése észbeli nagykoruságunk elérésének idejéig, meglátási képesség, amely egyéni adottságainknál fogva ösztönszerűen diktálja nekünk a magán- és közéleti marsot, a még gyermeklábakon járó karakterológia eddigi ismerveit, a socratesi „szólj, hogy lássalak“-ját, amely nélkül csak háziszóttásban járhatunk a legnagyobb, a legépítőbb ünnepeken is, az érzelmi és értelmi moral azon mértéke, amely nélkül a vezetőnek járó és kijáró szék nem bírja azt a bűvkört, amelyet, ha nem bír, csak bomlás következhetik.

Vezéreszmére szükség van, vezéreszmét termelő agyra (trösztök kizárva) szintén szükség van, ezen eszmekör ténylegesítéséhez magunkból kitermelhető jót akarni-tudás és senkitől nem függési elhelyeződés okvetlenül kell ahoz, hogy szabadon, nyíltan — bár látszólagosan az egyed terhére, — de ugyanazon egyedet is magábatartó közösség célja érvényesüljön. A vezető, a közös eszme és ideál egybefűző ereje teszi erőssé a tömeglelket.

Hiszen jó; hogy minél magasabbra, minél forróbbra lehet szítani a gyűlölet neve alatt lélegző jelenséget a tömegmozgalmon kívül állók ellen, annál inkább van biztosítva a tömegmozgalom összetartása, de ilyenekről beszélni, ilyeneket csak gondolni sem szabad akkor, amikor erkölcsön, valláson felépült élőszervezetekről van szó.

A vezető mindenk felett kell, hogy álljon, aki nem hivatali állások beigérésével, egyéni előnyök biztosításával tudja összetartani a közösség tagjait, hanem az „altus“ megszentelt értelmével. Ugyanis az „altus“

jelenti úgy a magasat, mint a mélyet, de a vezetőnek önmagában, a lelkének szerkezetében kell kikivánczólag benne lennie ezen „altus“ két mély értelme, illetve ezen két értelműségnek az emberiség javára szolgáló megszenteltsége.

Valóban a vezető is csak ember, hát mi lehetne más, de ennek az embernek a kedvező arcisme minden jelét magában kell hordoznia, tudván azt, hogy az emberi arc többet mond mint az arc szája, tudván különösen azt, hogy az arc összefoglalása mindannak, amit a száj valaha fog kimondani.

A vezető — itt szándékosan nem használjuk a hallal kapcsolatos közmondást saját izlésünk megóvása végett — azokkal a tulajdonságokkal kell rendelkezzen, amely összeköt, összeforaszt, tanít, javít, boldogít, bátorít és megerősít mindenkit, aki a tömeglélek részévé akar és tud lenni.

Eljutottunk tehát odáig, hogy a vezető kell a tömeglélek kormányosa legyen, a maga látókörével, a maga szellemi értékességével, a maga erkölcsével és minden jó emberi tulajdonságával, mert ha defektusban szenved a vezérlő egyéniség, sokszorosan defektusban fog szenvedni az általa vezetett tömeglélek-kialakulás. Az a szigorú felfogásunk, hogy az egyén lelki életének kifejlődését megszabó és kormányzó tényezők és mozgatók irányítják a tömeg lelki mozgalmainak menetét is és végeredményeiben az emberiség szerencsésebben való kifejlődését.

Az a mi megállapításunk, hogy egyházi életünk irányítása nem alkalmazkodott a mult tanításaihoz, nem képes a tömeglélek olyatén való kialakítására, amely biztosíthatja egyházi életfolyamatunk szellemi és anyagi meggazdagodását.

Az a megállapításunk, hogy ha csak a Dr. Ferenczy Géza főgondnok „Jövendők“-jét látjuk is, a fent felsorolt szükségességek nagy hiányban szenvednek, amely hiányok pótlandók a kicserélődés természetessége értelmében. Vagy hol van az az önértékes férfi-férfi, aki képes minden arravalósága nélkül az unokák minden tiltakozása ellenére a felelőség jogán az unokák vagyonaiban bennmaradni s csak akkor távozik, amikor az ítélet kikényszerítő hatalmának engedelmességre kényszerül.

Sürgessük egyházi életünkben az észtan megteremtését, sürgessük egyházi jövendők biztosítását, kicserélés folytán sürgessük egy Vergilius megszületését, aki hivatva lesz arra, hogy az egyházi életünk két utóbbi évének történéseit daktilusokba és spondeusokba szedje.

Dr. Fazakas Miklós
egyh. tanácsos-köri f.ü. gondnok.

Egyháztársadalmunk berendezkedése.

Nem célunk szociológiai tanulmányt írni, csupán lélektani alapon kutatunk a felmerülő feladatok megoldásai után.

Ha erőteljesebb és célszerűbb egyháztársadalom-építő munkát akarunk végezni, gyakran kell magunk elé idéznünk egyháztársadalmunk berendezkedését. Így tisztábban láthatjuk munkaterünket, a kereteket és lehetőségeket, valamint a felhasználható eszközöket is.

Könnyebb áttekinthetés kedvéért tegyük fel a kérdést: hol vannak azok a pontok, hol a közösségi életműködések alkalmi nyílások s az egyháztársadalmi élet tevékenységei kifejezhetők?

Amikor e kérdésre felelni akarunk s az egyh. társadalmi életről beszélünk, egy épületet, helyesebben egy élő szervezetet képzeljünk magunk elé, melynek egyszerű, vagy komplikált szerkezetében megvannak a különböző pillérek, helyesebben ideggócok, melyeknek helyzete, erő kifejtése s több irányú tevékenysége adja az épület, illetve a szervezet teljességét.

E hasonlat alapján egyháztársadalmunk épületét, szervezetét és berendezkedését a következő pillérek, ideggócok és szervek alkotják:

I. Családi élet. (A szervezet sejtjeit képező ősförás, az alap).

II. A gyülekezetté fejlődött közösségi élet szerve: az egyházközösség s annak idegcsomói:

1. Csecsemő védő és gondozó egyesület.
2. Napközi otthon.
3. Kisdedóvó.
4. Egyházközösségi iskolák: népisk., gazdasági, ipari s más szakiskolák, műhelyek, kísérleti munkatelepek. Más nevelő, jótékonyági intézmények: árvaház, aggmennház, kórház stb.
5. Istentiszteleti templomi órák.
6. Mesedélutánok, gyermekistentiszteletek, téli-, nyári-, vasárnapi iskolák.
8. Dávid Ferenc, Brassai Sámuel, Berde Mózsai stb. Egyletek s tagozatai: vallásos estélyek közös együttlétei. Ifjúsági körök, Cserkészalakulatok, Természetjáró-csapatok, Legényegylet, Leányegylet, Nőszövetség, Férszövetség, Dalárdák, Gazdakörök, Szülői értekezletek, Biblia-órák, és körök stb. összejövetelei.
9. Keblitanács-gyűlések, előljárósági tanácskozások.
10. Közgyűlések.
11. Bizottsági gyűlések. Beteg, árva, anya-gondozó csoport gyűlések. Gyűjtési eljárások munkái.
12. Allandósított kalákák. Időnkénti közmunkák (favágások, anyaggyűjtések, fuvarozások, szén, mész-égetés stb.) együttlétei. Építkezések, határjárások alkalmi.
13. Kepézések vagy más szolgáltatások alkalmi.
14. Állandó próbák s különböző előkészületek alkalmi és együttlétei.

15. Szinelőadások, estélyek, multságok együttlétei. Népiünnepélyek, kiállítások, kirándulások. Kávés, tea, kötő, fonó stb. délutánok.

16. Esperesi vizsgálószerk alkalmávali rendszeres együttlétek. Szorványnapok.

17. Idegenből jött vendégek, kiküldöttek, légátusok, felsőbb személyek, vagy csoportok, tanulmányi kirándulók megjelenése alkalmával adódó együttlétek.

18. Mánkatanfolyamok. Versenyek, (Szövő, kézimunka, faragó, népipari, gyümölcsészeti, méhészeti stb.) rendezéskori tartósabb együttlétek. Népfőiskolások.

19. Egyházi szertartások, keresztelek, esketés, (lakodalom), temetés, s azokkal összefüggő alkalmakkori együttlétek, templomi és templomonkivüli, különösebb alkalmi szertartások tartásakor együttlétek, O-év éjjelén, új év hajnalán, halottaknapján kivonulások, jóltevők ünnepe, hősknapján emlékoszlopok, siremlékek megkoszoruzásakor, anyáknapján történő szokásos együttlétek.

IV. Egyetemes egyházi éltszervek. Kormányzó, végrehajtó, főhatósági, főtanácsai, zsinati gyűlések, összejövetelek, belsőemberi konferenciák, világiak értekezletei (fő és felügyelőgondnoki), központi általános kiterjedésű és hatáskörű szervek, ifjusági, tanítói, lelkész-köri szervezetek, külföldi és nemzetközi unitárius egyházi viszonylatban tevékenykedő alakulatok. Templomiskola, kulturház stb. szentelések, intézmény alapítási alkalmak együttlétei.

Ezek volnának azok a természet és szükségszerűen megadott erőpontok s alkalmak, melyek a társadalmi élet idegszálaival kötik össze egyházunk hiveit, érdeklik, érintik, hatással vannak rá, indításokat, irányításokat adnak lépten-nyomon. Ezeken kívül lehet még több más tényező is, de vizsgálódásaink során főképen ezeket tartjuk szem előtt, mint társadalmi berendezkedésünk állandó alkatrészeit.

* * *

Ez alapon elindulva úgy találjuk, hogy az egyházközségekben levő, unitárius hitben, keresztényi erkölcs és világnézetben élő családok azok az ősforrások, honnan elindulnak egyháztársadalmi élettereink szövvényes szálai.

Fekete Lajos.

A Bors csemetekert ügye.

Az „Unitárius Jövendő“ szeptemberi számában a Bors-hagyatékkal kapcsolatosan azt a meglepő hírt olvashattuk, hogy a kormány a hagyatékhoz tartozó egykor elsőrendűen kezelt és messze földön híres csemetekertet gondatlan kezelés miatt betiltotta. Alólirott, mint ezen csemetekert és a szindi 60 holdas új gyümölcsös tervezője és megteremtésének végrehajtója, kötelességemnek tartom a való tényeket e hírt illetőleg ismertetni.

A kiváló gazdasági érzékkel bíró néhai Bors Mihály 1931-ben tervbe vette, hogy szindi birtokán az addig külterjes juhlegelőknél használt területein modern

gyümölcsöst létesít, figyelembe véve, hogy a terület egy zárt kámban védett fekvésű és termő rőben gazdag őstalajú. Felkeresett engem, birtokára hívott, ahol 3-4 héten át minden kis területet a legalaposabban megvizsgálva, céljainak és terveinek megfelelően együtt készítettük el a telepítési terveket. Mindjárt munkához is kezdünk és pedig, ami egy modern gyümölcsös legfőbb előfeltétele: a talajt kellő mélységben felforgattuk, a talajvizet lecsapoltuk, öntöző árkokkal láttuk el az egész területet, ami közel egy millióba került. Az így előkészített területeken 1933-ban kezdtük el a telepítést. Ekkor vetődött fel a gondolat, hogy egy ilyen nagy gyümölcsös állandó pótolhatására és újabb területek betelepítésére oltványiskolát, csemetekertet is létesítsünk.

A csemetekertet a legjobb területen a gyümölcsös szivében terveztük azzal a megfontolással, hogy amíg a kiültetett oltványok nagy fává nőnek és teremni kezdenek, a köztes területet egy oltványiskolai főgóra felhasználjuk, mert a talaj őserőben van és egy faiskolaforgó (4-5 év) nem meríti ki a talajt a gyümölcsök kárára. Ezt igazolták is a tények, mert a csemeték igen erőteljesen nőttek és úgyszintén ugyanott a gyümölcsfák még erőteljesebben fejlődtek, mint a csemetekerten kívül ültetett oltványok.

Ebből az oltványiskolából végeztük az 1936 évi nagy telepítést és ugyancsak innen ajándékozott az egyháznak Bányabükre, Komjászszegre, az egyházközségeknek és sok barátjának, akik messziről megkönyötköztek őt néhány oltványért, mert tudták, hogy a legjobb fajtákat kaphatják tőle, mivel Bors Mihály költséget, fáradságot nem kímélve, külföldről és a legjobb helyekről szerezte be az oltószemeket.

Még egy másik főgondját képezte Bors Mihálynak az, hogy az egész gyümölcsösét mindenütt deszkakerítéssel kerítse körül, megvédeni akarván oltványait az állatok kártételétől.

1937 januárjában bekövetkezett váratlan halála befejezetlenül találta a gyümölcsöst és csemetekertet, mert a tervek szerint még sok minden várt megvalósításra, amik mind az elgondolt modern gyümölcsös lényeges alkotórészét képezik, hogy a teljes jövedelme ősség biztosítható lehessen. Bors Mihály halála után a zárgondnok a gazdaság továbbvezetésével engem bízott meg, mivel én ismerem legjobban annak minden tészását. Közvetlen ezután néhány hétre jelent meg az új mezőgazdasági törvény, amely szigorú előírásokat tartalmaz a gyümölcsösök és a faiskolákra vonatkozólag is. Első teendő volt a faiskola engedélyének (autorizatio) megszerzése. Teljesítve az előírt feltételeket, igazolva szakszerű vezetést, a minisztérium tényleg elismerte a faiskolát, mint a követelményeknek megfelelő és kiadta a vonatkozó működési-engedélyt. A minisztérium szakközegeivel a faiskolát ellenőriztette s így 1937 nov. 13-án és 1938 okt. 19-én kiszálló inspektorok felülvizsgálták az egész gyümölcsöst és faiskolát és a felvett jegyzőkönyvekben teljes megelégedésüket fejezték ki a szakszerű kezeléssel és a gyümölcsösök valamint faiskola kedvező állapotáról.

Amint az egyházi jószágfelügyelőség 811/1938 évi főtanácsi jelentéséből ismeretes: a szindi gazdaság új, realitásabb alapokra való fektetése céljából, megbízatásomat visszavonták és nem kívánták tovább szolgálataimat igénybe venni. Én az Egyházi K. Tanácshoz múlt év szept. 3-án beadott részletes jelentésemben felhívtam a figyelmet az új mezőgazdasági törvény 56 és 109 pontjaira amely a szakértő műszaki vezetést írják elő a gyümölcs- és szőlőskolák engedélyezésénél és a továbbműködést is szigorúan ahhoz kötik. Ezen az ügy érdekében álló jóakarátú figyelmeztetésem azonban bizonyos személyi célok okából fölényes lírással találkozott és feleslegesen tartatott a jószágfelügyelőség kiváló szak tudású vezetői részére minden tanács. Mészmerő elővigyázatossággal mag magtattam a gyümölcsösök érdekében a múlt ősszel azt, mert a gyümölcsös sorsát nagyon a szívemen viselem, hogy a Bors halálával e vitte fegyvertartási engedély helyébe, egy pász ornak új fegyvertartási engedélyt szerztem, hogy minél biztosabban megvédhető legyen a fiskola, az időközben nagyon elszaporodott nyulak kártevői ellen.

Decemberben távoztam a gazdaságból és f. év februárjában Szinden járva meglepődve tapasztaltam, hogy a nyulak rettenetes pusztítást vittek a télen végbe a csemete kerttel és még az idősebb oltványokban is mintha soh senki meg se próbálta volna zavarni a nyulakat ezen szórakozásukban. Az ellenőrző államj inspektor szintén március folyamán kiszállott és tapasztalta a csemetekert nagyfokú elhanyagoltságát, úgyzintén azt is, hogy nincsen szakértő vezetője a fiskolának. Jelentése a apján a minisztérium megvonta az engedélyt a fiskolától, amit olyan nagy utánjárással szerztem meg két évvel előbb. Az engedély visszaszerzésének jelenben mar olyan nehéz feltételei és akadályai vannak, amik teljesítése lehetetlen a gazdaság jelenlegi állapotában. Így semmisült meg a Bors Mihály által oly féltő gonddal és nagy költséggel létesített és ápolit csemetekert további léte egy egész nagy vidék kárára, mert egy nagy vevőkört vonzott a szép és jó oltvány, aminek hamar mindenfelé híre ment.

Dr. Szent-Iványi Árpád
egyh. tanácsos.

Még egy szó

egyházi zenénkhez.

Örömmel vettem tudomásul, hogy hála Gál Vilmos úrnak, ismét felszínre került az unitárius egyházi zene kérdése. Hogy ez a kérdés mennyire fontos, azt fölösleges bizonygatnom. Tény, hogy ha nem is olyan elsőrendű fontosságu, mint a prédikáció, még sem marad sokkal mögötte. Már pedig, ha elvárom a prédikációtól, hogy szép, igaz, felemelő legyen, természetes, hogy ugyanezt kívánom meg a zenétől is. De hol vagyunk mi ettől?

Sajnos, be kell ismernünk, hogy az összes felekezetek közül nekünk van a leghátramaradottabb vallásos zeneéletünk. Félreértések elkerülése végett meg kell jegyezmem, hogy amikor ezt a beismerést teszem, nem a meglévő dallamainkra gondolok. Ezek szebbnél szebbek úgy, hogy ellenünk nem is igen lehet kifogása senkinek, den annál inkább az előadás, különösen az orgona kíséret ellen.

Egyszólamu közös éneklésünknek az a legnagyobb hibája, hogy a ritmusnak a leghalványabb nyoma sem található meg benne. Ez az oka annak, hogy az éneklés széteső, nem egységes, holott éppen az egységesítés, az istentiszteletre egybegyűlt hivek érzelmivilágának közösnevezőre való hozása volna az igazi cél. Ezen a fogyatékoságon csakis úgy lehet segíteni, hogy az új nemzedéket részesítjük helyes zenei nevelésben. E célból volna szükség arra a bizonyos kézikönyvecskére, amelyet Gál úr említett s amely magában foglalná a zeneelmélet elengedhetetlenül szükséges részét, azonkívül a legszebb egyházi énekeinket gyermekkórusra feldolgozva.

A nagyobbik baj azonban az orgona körül van. Itt el kell mondanom egy élményemet.

Valamelyik nyarat egy faluban töltöttem el. Az első istentiszteletet a karzatról hallgattam végig, hogy B. fiatal kántor barátom működését ne csak halljam, hanem lássam is. A kiszemelt éneket fellapozom a Régeni Áron-féle korálban s felteszem a kótatartóra.

— Miért fárasztod magad? Úgy sem onnan játszom, szólt B. barátom.

— Nem? Hát honnan?

— Én „dúrozva“ kísérem az énekeket.

Hogy mi az a „dúrozás“, pontosan ma sem tudom. Azt hiszem az a lényege, hogy a dallam egyes hangjaihoz kíséretképen olyan hangzatokat használunk, amelyek éppen az ujjaink alá jönnek, mellőzve minden öszhangzattani szabályt és törvényt. Szelidebben szólva, egyéni kísérettel látjuk el az éneket. Csakhogy itt nagy baj van.

A zenei hallást tudniillik két csoportra oszthatjuk. Melódikus és harmonikus hallásra.

Az elsőt az jellemzi, hogy egy bizonyos melódiát egyszeri, vagy többszöri hallás után az illető egyén önállóan el tud énekelni. Ilyen hallással az emberiség legnagyobb része rendelkezik.

Annál ritkább a másik, a harmonikus hallás. Ez azonkívül, hogy valamelyes melódiát egy-kétszeri hallás után játszi könnyedséggel a magáévá tesz, abban nyilvánul meg, hogy ösztönösen megérzi a helyes kísérőakkordokat.

Ha egy harmonikus hallással rendelkező kántor „dúroz“, nem hibátlan, de türhető zenében lesz részünk. De ha még ez sem tud megfelelő előtanulmányok nélkül tökéletes egyéni kíséretet produkálni, mit lehet várni egy melódikus hallással rendelkező egyéntől? Az ő orgonajátéka egy harmonikus hallású egyén számára nem zene, hanem kín, valósággal fizikai fájdalom.

Ezért ajánlatos volna, hogy a kántorok a Régeni

féle korál könyvet ne csak vizsga előtt, hanem azután is használják. Ez volna az első arra irányuló lépés, hogy az unitárius egyházi zenét magasabb színvonalra emeljük.

A második egy új korál gyűjtemény nyélbeütése, mert a Régenié, habár zenei szempontból toronymagasságban áll mindenféle „dúrozó“ muzsika fölött, mégis, a huszadik század felfogása szerint, igen sok kívánivalót hagy maga után.

Tehát két könyvre volna sürgősen szükség. Egy énekes kézikönyvecskére és egy korálkönyvre. E két könyv létrehozására vonatkozólag volna egy indítványom.

Ne hirdessünk mi pályázatot olyanszerű munkára mint „unitárius induló“. Unitárius; induló! Egyenesen nevetséges gondolat. Hiszen nyilvánvaló, hogy mennyire összeegyeztethetetlen ez a két fogalom Induló, katonaság, háboru, emberölés együtt a vallással.

Mondom, hagyjunk fel ezekkel s hirdessünk pályázatot a fentemlített két műre. Ez talán értelmesebb és hasznosabb.

ifj. Márkos Albert.

Unitárius ifjaink külföldön

Külföldi hittestvéreinknek, akik nyelvünket nem ismerik s így sajtótermékeinket nem olvashatják, majdnem kizárólag külföldön tanuló teológiai hallgatóink és lelkészjelöltjeink révén vannak kapcsolataik velünk, erdélyi unitáriusokkal. Elsőrendű érdek tehát, hogy hitünk követői szellemileg és erkölcsileg alaposan felkészült, lelkiismeretes, öntudatos ifjak legyenek, akik az erdélyi unitarizmust külföldi tartózkodásuk egész ideje alatt a lehető legmagasabb színvonalon és el nem lankadó lelkesedéssel képviseljék.

Általában megállapítható, hogy egyházunk külföldre küldött képviselői legtöbb esetben megállják helyüket és nem csupán kellemes emlékeket hozva, hanem azokat is hagyva maguk után érkeznek tanulmányutjukról haza. Mindegyikük igyekszik az illető vendéglátó nép nyelvét elsajátítani, saját látókörét szélesíteni és tudását gyarapítani azzal a tettel, hogy hazatérve azokat úgy az egyház, mint önmaga javára gyümölcsoztesse.

De ha a kérdést közelebbről vizsgáljuk, igen sok hiányosságot fedezünk fel lelkészjelöltjeink külföldre küldésével, azoknak ottani működésével s tanulmányaiknak itthon a köz javára való hasznosításával kapcsolatban.

A helyzet az, hogy teológiánk, melynek feladata lelkészi pályára készülő ifjainkat nevelni és képezni, nem fordít elegendő gondot külföldre készülő hallgatóink céltudatos irányítására. Legfeljebb annyit tesz, hogy buzdítja őket a kime-

netelre, arra hivatkozva, hogy az utazás, nyelvek tanulása, idegen népekkel való érintkezés és magas színvonalon álló egyetemi előadások hallgatása mindig előny az ember számára. De rendszeres, céltudatos előkészítéssel szó sincs. Az elutazás előtt néhány hónappal, néha csupán néhány nappal van ugyan egy vizsga, amelyen angol, latin és görög nyelvből kérdezik a hallgatókat, de ennek a vizsgának nagyon kevés értéke és értelme van, egyszerűen azért, mert azt nem csak a vizsgázók, de maguk a vizsgáztatók sem veszik elég komolyan.

Az ilyen módon minden komoly felkészültség nélkül idegen környezetbe jutó ifjú, először is csekély nyelvtudása miatt egy jó néhány hónapig komolyabb munkát végezni nem képes. Később, amikor már megérti az előadásokat és a beszélgetést, nem tudja, hogy tulajdonképpen mihez is kezdjen, mert otthonról erre vonatkozólag semmi útmutatást nem kapott. Legtöbbször még az illető ország földrajzával és történelmével sincs tisztában, ami megakadályozza helyes ítéletek alkotásában. Ahelyett, hogy egy fontosabb kérdésre, vagy egy bizonyos tudományos szakban való elmerülésre összpontosítaná erejét, sok mindenbe belefog s mire világcsabban tájékozódni tudna, megdöbbenve veszi észre, hogy a rendelkezésére álló két év eltelt anélkül, hogy valamely irányban kézzelfogható eredményt tudna felmutatni. Hazajöve, senki számon nem kéri, hogy külföldön mivel foglalkozott. Ennek az érdeklődéshiánynak leverő, elfásító hatása megüti a lelket, úgy hogy igen sok akadémista magában nem érez indítást s másoktól nem nyert buzdítást arra, hogy tapasztalatait és tanulmányainak eredményét másokkal, lehetőleg a nyilvánossággal is közölje s önmagát itthon továbbképezze. Nehány év múlva legtöbb esetben a még fennálló személyes külföldi kapcsolatok is megszűnnek, úgy hogy az egész külföldi tanulmányút egy egyszerű emlékké zsugorodik össze, amely tartalmát teljesen elveszítette.

Ennek a helyzetnek a jövőben meg kell szünnie. Ennek érdekében teológiánknak bizonyos reformokon kell keresztül mennie, amelyek közül a legfontosabb az, hogy a teológiai tanárok, szigorúan vett tanári elfoglaltságuk mellett, vállaljanak magukra egymás között megosztott kulturális és missziói tevékenységet is. Egyik tartson állandó kapcsolatot fenn a vidéki gyülekezeteink szellemi és lelki szükségleteivel, a másik irányítsa a különböző egyházi kulturintézményeket, a harmadik foglalkozzék az ifjúságnak az egyházi élet keretébe való bevonásával, a negye-

„Ám haragudjatok, de ne vétkezzetek: A nap le ne menjen a ti haragotokon.”

EFEZ. IV. 26.

dik ápolja rendszeresen a külföldi kapcsolatokat stb. Ez utóbbi pont a kapcsolatban elsőrendű fontosságú, hogy a teológia válasszon ki tanárai közül egy olyan talpraesett embert, akinek tényleges kapcsolatai vannak a különböző külföldi unitárius és szabadelvű alakulatok vezetőivel. Ennek a teológiai tanárnak kötelességévé és szivügyévé kell tenni, hogy az egyháznak legyen mintegy külügyminisztere, aki nevelje öntudatosan, kidolgozott terv alapján az ifjúságot, hogy külföldre kerülve, ne álljon teljesen tájékozatlanul az idegenben. De mindegyik tanárnak éber figyelemmel kell kísérnie a hallgatók érdeklődési irányát s annak alapján már itthon hasznos indításokat, állandó tanácsokat és útmutatást kell adniok számukra abban a körben, mellyel előszeretettel foglalkoznak. Ily módon el lehet érni, hogy hallgatóinknak már külföldre indulásuk alkalmával legyen egy határozott érdeklődési körük, melyet nagyobb idővesztés nélkül külföldi egyetemeken tovább fejleszthessék. A teológiai fakultás külügyminiszterének gondoskodnia kell arról is, hogy állandó érintkezésben álljon egyfelől a különböző egyetemek tanáraival, másfelől magukkal az akadémistákkal, mert a megmegújuló buzdítás, szakszerű utasítások s az a tudat, hogy otthon figyelik és értékelik az elvégzett munkát s az észlelhető előhaladást, fokozottabb szorgalomra és kitartásra ösztönöz. Hazajöve pedig számot kell adni az akadémistának arról, hogy mit végzett külföldön s ennek alapján kell megkapnia a szakszerű utasításokat az itthon való komoly foglalkozásra.

Amíg ebben az irányban komolyabb lépések nem történnek, addig hiába várunk külföldön tanuló és onnan hazatért ifjainktól az eddiginél nagyobb buzgóságot, lelkesedést és eredményeket.

Dr. KOVÁCS LAJOS.

SZEMLE.

Az „Unitárius Jövendő” előfizetői. Az „Unitárius Jövendő”-t kívül címzett Igen Tisztelt Atyáknak ettől a számtól kezdve, mint rendes előfizetőnek küldjük, illetve az alapítóknak díjmentesen. Szives ér-

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Braşov, Str. Dr. Babeş No. 1, hova a lappal kapcsolatban minden megkeresés, közlemény és pénzüsszeg küldendő. A lapba szánt minden cikk vagy egyéb közlemény a hónap 5-ig a szerkesztőségben kell, hogy legyen.

Magyarországon az előfizetési összeg Ferencz József unitárius lelkészhez juttatandó: Budapest, IX. Dr. Högyes E. u. 3. szám. Misszió Ház.

deklódását és figyelmét kérjük továbbra is, hogy törekvésünket megismerhesse s a lap tartalmának értékét, irányát és szellemét helyesen íélhesse meg.

Az „Unitárius Jövendő” iránya és célja:

Az induláskor részleteiben kifejtettük, hogy az „Unitárius Jövendő” milyen célkitűzéssel és milyen irányban óhajt dolgozni. A szerkesztőséghez érkezett nagyszámu igen lekötöz megnyilatkozásból azt következtetjük, hogy a lap megjelenését örömmel fogadták, nagy érdeklődéssel várják és szükségesnek tartják. De akad, amint ilyenkor lenni szokott, egy két olyan ember is, aki elfogult magatartásból vagy felületes megítélés alapján olyan célt tulajdonít a lapnak, amire az alapítók közül nem gondolt senki s amit a szerkesztőség sem óhajt szolgálni. Akik az előítélettől nem tudnak szabadulni, ráfognak, hogy az „Unitárius Jövendő” ellenzéki lap, holott csak a szabad véleménynek ad teret, akárhonnan jön az s legyen bár kedvező vagy kedvezőtlen egyesekre, de hasznos az egyházra. Van, aki felforgatási szándékot tulajdonít a lapnak s a csoportokra osztást nem helyesli. Reá kell mutatnunk arra, hogy az egyházban a telforgatást nem az „Unitárius Jövendő” s annak barátai okozták. Hanem céltudatosan, személyi törekvésekből készítette elő s eddig szokatlan módon vitte véghez az a mesterségesen összehozott és durva erőszaktól is vissza nem riadó egyedül álló párt, amelyhez hasonló még nem volt egyházunkban s amelynek élő szellemét egészségesnek és kívánatosnak nem lehet mondani. Külön csoportot az egyházban csupán ez a párt alkot. Az „Unitárius Jövendő” háta mögött nem áll párt. Nem is akar pártot létrehozni. Hanem gondolkozóba akarja ejteni, hivatásuk tudatára akarja ébreszteni az egyházakat őszintén szerető és hitűkhöz rendíthetetlenül ragaszkodó, de a történetek miatt kedvüket vesztett és az egyházi élettől eltávolodott unitáriusokat. Az „Unitárius Jövendő” minden jót megbecsülő s minden rosszat hibáztató pártatlan magatartással vissza akar hívni minden unitáriust az egyházi munkamezőre. Erejét használni, buzgóságát értékesíteni óhajtja. Ebből a célból nem tartja feltétlenül szükségesnek a közelmúlt eseményeit lezárni. Az elkövetett hibákra szükség esetén rámutat. Nem azért, hogy békételenséget szítson vagy az egyházi rend előidézett felforgatását állandósítsa s a lelki kiábrándulást növelje, hanem azért, hogy a sok tekintetben beteg egyházi életet gyógyítsa.

Kgs.

Dr. vitéz Szabó Gyula
törvénynevelő tanácsnok
Budapest.
VII. Ullői u. 66/b.
Magyarország.